

ЯПОНИЯНИНГ МАРКАЗИЙ ОСИЁ ДАВЛАТЛАРИ БИЛАН ИККИ ТОМОНЛАМА МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Акрамов Бурхониддин,

Ўзбекистон халқаро ислом академияси

Халқаро муносабатлар йўналиши 4 босқич талабаси.

e-mail: burhoniddinakramov58@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Япониянинг марказий осий давлатлари билан икки томонлама ва кўп томонлама алоқалари, иқтисодий ҳамкорликнинг ривожланиш динамикаси ва ўзаро алоқаларнинг истиқболлари таҳлил қилинди.

Калит сўзлар: Япония, минтақавийлаштириш, “С5+1”, Евроосий, “диверсификация”, иқтисодий стратегия, транскомуникацион, донор мамлакат

ПЕРСПЕКТИВЫ ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ ЯПОНИИ СО СТРАНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье проанализированы двусторонние и многосторонние отношения Японии со странами Центральной Азии, динамика развития экономического сотрудничества и перспективы взаимоотношений.

Ключевые слова: Япония, регионализация, “С5+1”, Евразия, “диверсификация”, экономическая стратегия, транскомуникация, страна-донор.

PROSPECTS OF JAPAN'S BILATERAL RELATIONS WITH CENTRAL ASIAN COUNTRIES

ABSTRACT

This article analyzes the bilateral and multilateral relations of Japan with the countries of Central Asia, the dynamics of the development of economic cooperation and the prospects for relations.

Key words: Japan, regionalization, “С5+1”, Eurasia, “diversification”, economic strategy, transcommunication, donor country.

КИРИШ

Япония дипломатияси ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар ўртасида соғлом иқтисодий рақобатни сақлаб, тинчликни сақлашга тобора кўпроқ мақсад қилиб қўймоқда. Миллий хавфсизликни амалга оширишда Япония ҳукумати ўз мамлакатининг тинч қиёфасини яратди. Ташқи сиёсатнинг тинчлиги ва Япониянинг учта ноядровий тамойилга содиқлиги бевосита унинг биринчи ва иккинчи “кашфиётлар” мамлакати ўртасидаги даврдаги тажрибасидан келиб чиқади. Энди “Япония дунё олдида бир вақтнинг ўзида йирик сиёсий куч сифатида ва ҳарбий маънода ўрта куч тан олинишга ҳаракат қилиши керак».[1]

Япония халқаро муносабатларнинг субъекти сифатида ижтимоий-иқтисодий соҳалар бўйича жаҳондаги етакчи давлатлардан биридир. Ушбу давлатни дунёнинг йирик иқтисодий марказларидан бири дейиш мумкин.

40 йилдан ортиқ вақт мобайнида Япония ривожланаётган мамлакатларга иқтисодий кўмак бериб келмоқда. Бу борада Осиё мамлакатлари билан алоқалар алоҳида ўринни эгаллайди. Иқтисодий жабҳада Осиё минтақаси расмий Токионинг асосий капитал сарф этадиган савдо ҳамкори ҳисобланади.[2]

МЕТОДЛАР

Мақолада тарихий ҳамда қиёсий таҳлил методларидан фойдаланилди. Маълумотлар излашда инглиз ва рус тилидаги мақола ва китоблардан фойдаланилди.

МУНОЗАРА ВА НАТИЖАЛАР

Япония Марказий Осиёнинг энг қадимий ва изчил хорижий ҳамкорларидан бири бўлса-да, унинг минтақадаги роли сўнгги йилларда Россия ва Хитойнинг роли остида қолиб кетган. Токио ўнлаб йиллар давомида Марказий Осиёда минтақавийлаштириш жараёнларини қўллаб-қувватлади ва бугунги кунда кўплаб давлатлар қўллаётган C5+1 ҳамкорлик форматини жорий этган биринчи хорижий ҳамкор бўлди.

Вақт ўтиши билан Япониянинг минтақадаги ташқи сиёсатининг йўналиши ўзгарган бўлса-да, Токионинг у ерда бўлиши Марказий Осиёнинг бешта давлатига дунё билан алоқаларини диверсификация қилиш ва мустамлакачиликдан чиқариш имкониятини берди. Япония, шунингдек, минтақага технология трансферида муҳим рол ўйнайди ва Марказий Осиёликлар учун таълим ва меҳнат миграцияси манзили сифатида.

Япония ва Марказий Осиё давлатлари ўртасидаги муносабатлар вақт ўтиши билан сезиларли даражада ривожланди. Совет Иттифоқи парчаланганидан кейин Япония Марказий Осиёнинг энергия ресурслари ва геосиёсий барқарорлик нуқтаи назаридан стратегик аҳамиятини тан олиб, минтақа билан фаолроқ

ҳамкорлик қила бошлади. Япония минтақага, хусусан, инфратузилмани ривожлантириш, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларида ёрдам кўрсатмоқда. Япония Марказий Осиё давлатлари билан иқтисодий алоқаларини ҳам ошириб бормоқда, япон компаниялари энергетика, телекоммуникация, автомобилсозлик, соғлиқни сақлаш ва қишлоқ хўжалиги каби турли соҳаларга сармоя киритмоқда. Марказий Осиё давлатларининг мустақилликни қўлга киритиши уларга барча давлатлар билан ҳамкорликни амалга ошириш имкониятини берди. Шу жумладан, иқтисодий жиҳатдан қудратли, юқори технологияларга эга бўлган Япония давлати билан ҳам ўзаро алоқалар йўлга қўйилди.

Дипломатик муносабатлар ўрнатилганидан бошлаб Марказий Осиё давлатлари Япония билан фан, таълим, маданият соҳаларида ҳам ҳамкорлик қилиб келмоқда. Ўзаро талабалар алмашиш давом этмоқда. Марказий Осиёдан ўқиш учун борган талабалар Япония университетларида иқтисодиёт, давлат бошқаруви, ҳуқуқ, ахборот технологиялари ва халқаро муносабатлар йўналишларида жаҳон андозаларидаги билим-малакаларини эгаллаб келмоқдалар. СССР парчаланиб, Марказий Осиёнинг бешта давлати мустақилликка эришгач, 1992 йилда Япония бу давлатлар билан дипломатик муносабатлар ўрнатган биринчи давлатлар қаторида бўлди. Япония 2004 йилда Япония ташқи ишлар вазири Ёрико Кавагучи томонидан киритилган Марказий Осиё + Япония мулоқоти (CAJD) орқали 18 йилдан ортиқ вақтдан бери Марказий Осиё билан ҳамкорлик қилиб келмоқда. Мулоқот уч босқичли тузилишга эга: сиёсий мулоқот, иқтисодий ҳамкорлик ва ядровий қурооларни тарқатмаслик ва тинчликни сақлаш соҳасидаги ҳамкорлик. Бугунги кунда мулоқот иштирокчиларга ташқи ишлар вазирлари, юқори мансабдор шахслар, шунингдек, бизнес ва илмий доиралар вакиллари даражасида ўзаро манфаатли масалалардан иборат кенг ва жуда бой кун тартибини муҳокама қилиш имконини берувчи ўзига хос таркибий элементларни ишлаб чиқди.[3]

Япония ўзининг икки ташаббуси билан Марказий Осиёда ўз мавжудлигини таъминлади. Биринчи йўналиш минтақага грантлар, техник ҳамкорлик, паст фоизли ва фоизсиз кредитлар ва бошқа молиявий ёрдам кўрсатишни таъминловчи “Ривожланишга расмий ёрдам” (ODA) бўлди. Ҳамкорликнинг иккинчи канали Япония компанияларини минтақага фаол жалб этиш орқали амалга оширилди. Ушбу тадбирлар доирасида Япония минтақада энергия билан боғлиқ лойиҳаларни ишлаб чиқиш орқали энергия ресурсларининг маълум бир қисмини таъминлади. Бундан ташқари, Япония минтақанинг замонавий салоҳиятига - уланишга алоҳида эътибор беради. Япония Марказий Осиё давлатларининг транспорт инфратузилмасини икки томонлама даражада ҳамда

халқаро ташкилотлар, жумладан, Осиё тараққиёт банки ва Жаҳон банки орқали сўнгги йигирма йил давомида қўллаб-қувватлаганига қарамай, Япония ҳукумати минтақалараро алоқаларни тўлиқ салоҳиятини ривожлантиришдан манфаатдор эканини қайд этди. Бундан ташқари, Япония Марказий Осиё давлатлари билан икки томонлама алоқаларни чуқурлаштириб, Қирғизистон, Тожикистон ва Туркманистон билан япон сармоядорлари учун янада қулай шарт-шароит яратувчи икки томонлама сармоявий шартномалар имзолаш ниятида эканлигини маълум қилди. Япония ўзаро ҳамкорлик учун биринчи қадам сифатида Марказий Осиёнинг бешта давлатига 2,57 миллион долларга яқин хайрия қилди. 2008 ва 2016 йилларда бу кўрсаткич мос равишда 108,48 миллион АҚШ доллари ва 242 миллион АҚШ долларига етди.[4]

Япониянинг Марказий Осиё давлатларидаги иқтисодий стратегияси минтақа давлатларини изоляциядан чиқариш ва иқтисодий қийинчиликларни енгишда ёрдам бериш учун нефт-газ коммуникациялари инфратузилмасини ва тинч атом энергетикасини ривожлантиришга қаратилган.

Япониянинг Марказий Осиёдаги бошқа манфаатдорлиги сиёсий барқарорлик ва ушбу минтақа давлатлари билан ҳамкорликнинг барча шакллари ривожлантириш, минтақада ўз иштирокини мустаҳкамлаш ва мустаҳкамлаш истагидир. Қўшма Штатлар, Япония ўз манфаатларини асосан иқтисодий масалаларга қаратган. Совуқ урушдан кейинги икки томонлама барқарорлик мавжуд бўлмаган дунёда Япония "Япониянинг Осиё сиёсатини" қайта тиклашни рағбатлантирди. Япониянинг Марказий Осиё минтақасида ўз сиёсий иштирокини ўрнатиш сиёсатини икки даврга бўлиш мумкин: Биринчи ташаббус 1997 йилда Япония Бош вазири Рютаро Хашимото томонидан қилинган бўлиб, у Япония Ипак йўли (ёки Эвросиё) дипломатиясини (1997-2004) бошлашни эълон қилди. Ушбу режа ҳамкорликнинг учта йўналишини белгилаб берди: 1. ишонч ва ўзаро тушунишни кучайтиришга қаратилган сиёсий мулоқот; 2. иқтисодий ҳамкорлик, шунингдек, фаровонликни оширишга қаратилган табиий ресурсларни ривожлантириш бўйича ҳамкорлик; ва 3. ядро қуролини тарқатмаслик, демократлаштириш ва шу тариқа барқарорликни мустаҳкамлаш орқали тинчлик ўрнатиш бўйича ҳамкорлик.[5] Ушбу концепция Марказий Осиё давлатлари томонидан мамнуният билан қабул қилинди ва Японияга тизимли ёрдамни ривожлантиришга ёрдам берди ва энг муҳими, минтақа билан ишлашда институционал ёндашув эди. Сўнгги йилларда Япония Марказий Осиё давлатлари билан стратегик шерикликни чуқурлаштириш устида ишламоқда, бунда асосий эътибор минтақавий барқарорлик, иқтисодий ривожланиш ва одамлар ўртасидаги алмашинувни рағбатлантиришга қаратилган. Япония

минтақавий хавфсизлик масалаларида, жумладан, терроризмга қарши кураш ва ядровий қуролларни тарқатмаслик борасидаги саъй-ҳаракатларда ҳам фаол иштирок этмоқда. Умуман олганда, Япония ва Марказий Осиё давлатлари ўртасидаги муносабатлар умумий манфаатлар ва ўзаро манфаатлар асосида вақт ўтиши билан ривожланишда ва мустақамланиб борди. Шу билан бирга, Япония Марказий Осиё давлатлари билан икки томонлама алоқаларни чуқурлаштириб бормоқда. Жумладан, САҲД нинг сўнгги йиғилишида ҳам Япония ташқи ишлар вазири ўзининг марказий осиелик ҳамкасбларининг ҳар бири билан алоҳида музокаралар олиб борди. Токио Қирғизистон, Тожикистон ва Туркменистон билан япон сармоядорлари учун янада қулай шарт-шароит яратадиган икки томонлама сармоявий шартномалар имзолаш ниятида эканлигини эълон қилгани диққатга сазовор. Бундай шартномалар аллақачон Ўзбекистон (2008 йилда имзоланган) ва Қозоғистон (2014 йилда имзоланган) билан тузилган. Бундан ташқари, Ўзбекистон Президент Мирзиёевнинг Японияга бўлажак биринчи ташрифини эълон қилган бўлса, Тожикистон Президенти Имомали Раҳмон Токиога ташриф буюрган энг охири (2018-йил октябр) Марказий Осиё етакчиси бўлди.

Амалда, Япониянинг кўп томонлама ва икки томонлама воситаларининг оқибатлари минтақада яхши кузатилмоқда. Масалан, Ўзбекистон кимё саноати Япония технологияларини харид қилади; Қирғизистонда 2019-йил март ойида Япониянинг грант маблағи ҳисобидан учта болалар боғчаси очилди; Туркменистонда 2017 йилда минтақавий транспорт лойиҳаларини амалга ошириш учун тахминан 24 миллиард иен (тахминан 216 миллион доллар) ажратилиши эълон қилинган.[6] Абенинг 2015-йилдаги ташрифи чоғида Ўзбекистон билан бир қатор муҳим сармоявий шартномалар имзоланган ва Қирғизистонда Япония томони Қозоғистонга атом электр станциясини қуришни таклиф қилган ҳолда “Манас” халқаро аэропорти жиҳозларини янгилаш учун молиявий ёрдам беришга келишиб олган эди.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, Евроосиёда кечаётган геосиёсий ўзгаришлар Марказий Осиёда таъсир ўтказиш учун рақобатга сабаб бўлганми ёки йўқми, Япония ҳар доим минтақа давлатлари билан маълум даражада алоқада бўлиб келган. Эҳтимол, Япония стратегияси бошқа мамлакатларнинг оммавий ва яхши тақдим этилган ташаббусларига нисбатан камтарона кўринади. Шунга қарамай, Япония минтақа билан ёрдам ва технологик сармоя кўрсатиш ва бунинг эвазига Марказий Осиёнинг бой энергетика салоҳиятидан фойда олишга асосланган ўзига хос ҳамкорлик йўлини ривожлантирмоқда. Бинобарин, САҲД

нинг ўтган йиғилиши, шунингдек, ушбу тадбирда эришилган келишувлар Япониянинг минтақадаги янада фаол иштирок этишига ҳисса қўшади, шу билан бирга Марказий Осиё давлатлари ўзининг юқори сифати билан машҳур бўлган Япония ташаббусларини олқишлайди, деб хулоса қилиш мумкин.

Япония ташқи сиёсатида Марказий Осиё омили ҳозирги кунда долзарб ва аҳамиятли масалалардан бири ҳисобланади. Юқорида таъкидлаб ўтилгани каби, Марказий Осиё минтақаси ўз табиий захиралари, транскомуникацион йўллари ва бошқа қатор афзалликларига кўра стратегик муҳим минтақалардан бири сифатида эътироф этилади.

Ҳозирги кунга келиб, Марказий Осиё минтақаси давлатлари ҳам Японияни донор мамлакат сифатида эътироф этишмоқда.

REFERENCES

1. Valijon_N_Khoshimov- “Foreign policy of Japan and Central Asia” https://www2.jiia.or.jp/pdf/fellow_report/081218
2. Усубалиев Эсен Есенкулович. Центральноеазиатское направление внешней политики Японии (1991-2003): Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.15: Москва, 2004 190 с. РГБ ОД, 61:05-7/338
3. <https://thediplomat.com/2019/05/central-asia-and-japan-15-years-of-multilateral-cooperation/>
4. Nazarmuhamedov B., “Japan’s ODA Policy toward Central Asia and the Caucasus. An Analysis of Japanese Assistance to Economic Development in Kyrgyzstan and Armenia,” *Journal of International and Advanced Japanese Studies* 10 (March 2018): 171
5. Timur Dadabaev, “Japan’s Search for Its Central Asian Policy,” *Asian Survey* 53, no. 3 (June 2013): 515; Takeshi, “Japan’s Multilateral,” 72
6. Dissyukov, Almas (2019a). “Central Asia Plus Japan” Dialogue: From Idea to Implementation. *Journal of International and Advanced Japanese Studies*, Vol. 11, pp. 1-21

Internet resources

1. <https://www.mofa.go.jp/announce/announce/2005/3/0304-2.html>
2. <https://www.eurasian-research.org/publication/japans-engagement-with-central-asia-15-years-of-the-dialogue>
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
4. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879366513000328#>
5. https://www.jica.go.jp/english/news/focus_on/central_asia2013/central_asia_01.html